

Ministerie van Economische Zaken

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Frisia Zout B.V.
t.a.v. de heer ,

Datum 26 april 2016
Betreft instemming aangepast addendum monitoringsplan zoutwinning
Waddenzee

Geachte heer ,

In uw brief van 24 maart 2016 verzoekt u het Ministerie van Economische Zaken (hierna: EZ) schriftelijk in te stemmen met het meegestuurde aangepaste addendum op het monitoringsplan voor de voorgenomen zoutwinning onder de Waddenzee. Het doel van de monitoring is het waarnemen van abiotische en biotische effecten die aan het wadoppervlak zouden kunnen optreden. Ik ga hieronder eerst in op de gevolgde procedure en beoordeel vervolgens of het aangepaste addendum inhoudelijk voldoet om te worden toegepast.

Procedureel

Frisia Zout B.V. (hierna: Frisia) heeft het Monitoringsplan Havenmond vastgesteld (22 januari 2013, 074907501:A-Definitief-C01022.100263.0500), dat is meegezonden als bijlage bij haar aanvraag van 1 oktober 2013 voor een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 (hierna: Nb-wet).

De, uit de Commissie voor de milieueffectrapportage (hierna: Commissie m.e.r.) samengestelde, Auditcommissie voor deze zoutwinning heeft op 4 februari 2014 een advies (2857-32) vastgesteld over de opzet van de monitoring voor de zoutwinning Havenmond Frisia.

Op basis van bovengenoemd advies is in voorschrift 21 van de aan Frisia op 2 september 2014 verleende vergunning (kenmerk DGNR-RRE/ 14040193) opgenomen dat vergunninghouder uiterlijk binnen drie maanden na de dagtekening van het besluit het monitoringsprogramma dient aan te vullen en de aanvullingen voor schriftelijke toestemming dient voor te leggen aan het bevoegd gezag (t.a.v. het Nb-wetteam). Voorschrift 21 van de onderhavige vergunning bepaalt dat het monitoringsprogramma dient te worden te worden aangevuld met de volgende punten:

Directoraat-generaal Agro en Natuur

Directie Natuur en Biodiversiteit

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr

00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ez

Behandeld door

Ons kenmerk

DGAN-NB / 16058274

Uw kenmerk

Brief\minez085

Bijlage(n)

1

- LIDAR-hoogtemetingen van de Ballastplaat;
- de rui- en foerageerfunctie van het gebied voor de bergeend;
- het aanvullen van het benthosonderzoek met sedimentbemonsteringen;
- het versterken van de samenhang van de onderdelen van de monitoring door de monitoring en bemonstering zoveel mogelijk op dezelfde momenten en plaatsen uit te voeren;
- het verwerken van het gestelde in vergunningvoorschrift 17 in de beschrijving van het 'hand aan de kraan'-principe.

Frisia heeft op 28 november 2014 een Addendum Monitoringsplan Zoutwinning Waddenzee (Addendum (2014)) vastgesteld, waarin uiteengezet wordt hoe Frisia conform vergunningvoorschrift 21 uitvoering wil geven aan de aanvulling van het monitoringmeetnet en dit Addendum (2014) bij brief van 1 december 2014 (uw kenmerk: Brief/minez081) aan EZ gestuurd.

Frisia heeft EZ vervolgens bij brief van 16 november 2015 (uw kenmerk: Brief/minez084) verzocht om in afwijking van het in het bovengenoemde Monitoringsplan en Addendum genoemde jaartal (2015) de nulsituatie te mogen vastleggen en hierover te rapporteren uiterlijk in het kalenderjaar vóór het kalenderjaar waarin de zoutwinning aanvangt. Frisia verwacht dat, afhankelijk van de uitkomst in de bij de Raad van State aanhangige beroepsprocedure (zaaknummer 201504975/1/R2), de zoutwinning in 2018 kan aanvangen. Daarmee was het vastleggen van de nulsituatie in 2015 niet meer wenselijk, omdat dit anders te lange tijd vóór de daadwerkelijke zoutwinning zou hebben plaatsgevonden.

EZ heeft de Waddenvereniging, Vereniging Natuurmonumenten en Vogelbescherming Nederland bij brief van 24 november 2015 (ons kenmerk: DGAN/ 15166788) verzocht om een zienswijze op het Addendum (2014) en de bovengenoemde brief van Frisia van 16 november 2015. Bij brief van 18 december 2015 (kenmerk: EKu/EG/15210) heeft de Waddenvereniging, mede namens beide voorgenoemde organisaties, een zienswijze op beide documenten ingediend.

Verder is in dit verband het deskundigenverslag van de Stichting Advisering bestuursrechtspraak (hierna: StAB) van 9 februari 2016 (kenmerk: StAB-39856) van belang. Dit verslag is uitgebracht aan de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State in het kader van de aanhangige bodemprocedure over de voorgenoemde Nbwet-vergunning van de Staatssecretaris van EZ. De StAB gaat in haar verslag in op de monitoring bij zoutwinning onder de Waddenzee.

Frisia heeft bij brief van 24 maart 2016 (uw kenmerk: Brief\minez085) een aangepast Addendum Monitoringsplan Zoutwinning Waddenzee (hierna: Addendum (2016)) bij EZ ingediend. Frisia verzoekt EZ schriftelijk in te stemmen met dit aangepaste addendum op het Monitoringsplan Havenmond.

Inhoudelijk

Hieronder beoordeel ik het Addendum (2016) ten aanzien van de in vergunningvoorschrift 21 genoemde punten en uw verzoek om de nulsituatie te mogen vastleggen uiterlijk in het kalenderjaar vóór het kalenderjaar waarin de zoutwinning aanvangt. Ik ga ook in op uw verzoek om spijkermetingen op de Ballastplaat te mogen uitvoeren. Waar relevant bespreek ik, ten aanzien van de bovengenoemde punten waarmee het monitoringsprogramma dient te worden aangevuld, onderdelen uit het advies van de Commissie m.e.r., de zienswijze van de Waddenvereniging en het verslag van de StAB. In een separate bijlage bespreek ik overige specifieke aspecten uit de zienswijze van de Waddenvereniging.

LIDAR-hoogtemetingen van de Ballastplaat

De Commissie m.e.r. heeft geadviseerd om jaarlijkse LIDAR opnamen van de Ballastplaat te maken. In het Addendum (2016) wordt het doel van de hoogtemetingen van het droge deel van de Ballastplaat met LIDAR beschreven. Verder wordt de samenhang tussen de LIDAR-hoogtemetingen en de jaarlijks in te meten raaimetingen ter plaatse uiteengezet. De LIDAR-hoogtemetingen zijn verificatiemetingen en vormen een aanvulling op de raaimetingen, waarmee het ruimtelijk beeld van de hoogtemetingen wordt vastgelegd om de hoogteontwikkeling van de Ballastplaat over een groter gebied te kunnen vastleggen. De LIDAR-hoogtemetingen zullen elke drie jaar worden uitgevoerd. In 2016 wordt volgens de planning van Rijkswaterstaat de volgende vakloding uitgevoerd in het kombergingsgebied van het Vlie. De plaathoogte wordt hiervoor met LIDAR ingemeten. De resultaten van deze meting worden ingezet voor de monitoring als TNUL-meting. Frisia zal zelf ten behoeve van de TNUL-meting zorgdragen voor de LIDAR-hoogtemeting in 2016, indien deze om enige reden niet door Rijkswaterstaat wordt uitgevoerd. Frisia zal voor de verdere monitoring gebruik maken van de driejaarlijkse LIDAR-hoogtemetingen van Rijkswaterstaat.

Instemming

Ik merk op dat de StAB stelt dat voor de LIDAR-hoogtemetingen geldt dat deze te onnauwkeurig zijn om een eventuele bodemdaling aan het wadoppervlak door zoutwinning te kunnen waarnemen, nog daargelaten dat deze metingen maar om de drie jaar worden verricht. De StAB stelt dat de voor monitoring gekozen parameters een zo direct mogelijke relatie hebben met de door zoutwinning beïnvloede variabelen, gericht op natuurwaarden. In de afzonderlijke (jaarlijkse) meetronde zal volgens de StAB hoogstwaarschijnlijk geen effect duidelijk worden. Wel kan worden waargenomen of een aangroei van de wadplaten voortzet. De StAB wijst op de samenhangende beoordeling van de metingen van de Pleistocene bodemdaling en de monitoring van de morfologie en ecologie enerzijds en het beschouwen van het bepalen van een trend over meerdere jaren en het

vergelijken van trends tussen invloeds- en referentiegebieden anderzijds. De combinaties van de biotische waarnemingen met de hoogtemetingen bieden de mogelijkheid om relaties te leggen.

Ik leg de analyse van de StAB zó uit dat, gezien de samenhang met andere metingen, kan worden volstaan met LIDAR-hoogtemetingen eens in de drie jaar. Ik stem ermee in dat u de LIDAR-hoogtemetingen van de Ballastplaat elke drie jaar laat uitvoeren volgens de in het Addendum (2016) beschreven wijze.

Spijkermetingen op de Ballastplaat

De Commissie m.e.r. heeft geadviseerd om spijkermetingen toe te voegen op de Ballastplaat. In het Addendum (2016) beschrijft u het doel en de functie van spijkermetingen. U zegt dat in het oorspronkelijke monitoringsplan, het Addendum (2014) en de verleende Nbwet-vergunning geen spijkermetingen zijn opgenomen. Daar golden volgens u destijds drie argumenten voor, namelijk dat andere metingen van de bodemhoogte (raaimetingen en LIDAR-hoogtemetingen) al voldoende gegevens zouden opleveren om de ontwikkeling van de wadbodem vast te stellen, de beperkte ruimtelijke overlap van de bodemdalingsschotel met droogvallende platen waar spijkermetingen kunnen worden uitgevoerd en de verstoring die bij met een zekere frequentie betreden van spijkermetingen optreedt. U verzoekt nu om spijkermetingen alsnog een plaats te mogen geven in het monitoringsprogramma. Als argumenten noemt u dat de StAB stelt dat het gecombineerd uitvoeren van spijker- en raaimetingen geen extra verstoring hoeft op te leveren en dat zowel de StAB als de Waddenvereniging vinden dat de spijkermetingen een aanvullende inzichten opleveren. Verder zegt u dat, ook al betreft het een beperkt gebied op de Ballastplaat dat met spijkermetingen wordt opgemeten, dit wel een belangrijk gebied voor steltlopers is en met het tegelijk uitvoeren van (jaarlijkse) spijkermetingen met (jaarlijkse) raaimetingen de verstoring van vogels kan worden beperkt.

Instemming

In de beslissing op bezwaar van 12 mei 2015 heeft EZ gesteld dat spijkermetingen primair zijn bedoeld voor het meten van de slibdikte en dat een spijkermeting een lastige en foutgevoelige methode is. Ook is in de beslissing op bezwaar gezegd dat er verstoring van vogels kan optreden indien de Ballastplaat voor het uitvoeren van verschillende metingen meermalen moet worden betreden. Ik neem in deze brief echter de argumentatie van de StAB over dat de combinatie van spijkermetingen met raaimetingen en LIDAR-hoogtemetingen de mogelijkheid biedt om relaties te leggen. Daarmee onderken ik alsnog dat spijkermetingen de mogelijkheid bieden om te verifiëren of dezelfde waargenomen sedimentatie of erosie ook uit de andere metingen volgt. Er ontstaat mogelijk wel een extra verstoring effect op vogels, aangezien de aanwezigheidsduur van het monitoringspersoneel op de Ballastplaat met het gelijk uitvoeren van spijkermetingen toeneemt.

In afwijking van de voorgenoemde beslissing op bezwaar stem ik ermee in dat u de spijkermetingen uitvoert volgens de in het Addendum (2016) beschreven wijze en op de beschreven tijdstippen.

De rui- en foerageerfunctie van de bergeend

De Commissie m.e.r. heeft in overweging gegeven de bergeend aan de sleutelsoorten voor monitoring toe te voegen, omdat dit een soort is waarvoor de Ballastplaat van belang is en waarvoor mogelijk (eerste) effecten zouden kunnen optreden.

In het Addendum (2016) beschrijft u het belang van de Ballastplaat voor ruiende en foeragerende bergeenden. Uit de analyse leid ik af dat u ten behoeve van de monitoring gebruik zult maken van vliegtuigtellingen door IMARES en tellingen vanaf schepen door de Wadden-Unit (EZ), in samenwerking met SOVON. Indien deze metingen niet door EZ worden voortgezet, zal Frisia op soortgelijke wijze zorgen voor het voortzetten van de metingen van ruiende bergeenden. De beschikbare gegevens zijn volgens u voldoende om de nulsituatie vast te stellen.

Instemming

Het waarnemingsprogramma van EZ en SOVON is ingericht op het tellen van de maximum aantallen bergeenden tijdens de ruiperiode. Deze worden in de maand augustus bereikt. De Waddenvereniging zegt dat het hoogtepunt van de rui niet altijd in de maand augustus ligt, en dat het van belang is daarbij aan te sluiten en niet per se bij de maand augustus. De Waddenvereniging onderbouwt haar zienswijze op dit punt echter niet. Ik heb geen reden om aan te nemen dat het tellen van de maxima in de maand augustus geen accuraat beeld zou geven van de aanwezigheid van deze sleutelsoort.

Ik stem in met het leveren van monitoringsgegevens over de maxima van ruiende bergeenden op de Ballastplaat, die zijn geteld in de maand augustus. U dient deze gegevens conform vergunningvoorschrift 22 jaarlijks in uw monitoringsrapportage op te nemen. Indien er in enig kalenderjaar geen telgegevens door EZ en SOVON beschikbaar zijn, dan dient Frisia ervoor te zorgen dat er accurate en betrouwbare telgegevens over het betreffende kalenderjaar worden verstrekt.

Het aanvullen van het benthosonderzoek met sedimentbemonsteringen

De Commissie m.e.r. bevestigt dat de drie soorten bodemdieren (kokkels *Cerastoderma edule*, mossels *Mytilus edule* en nonnetjes *Macoma baltica*) worden gemonitord omdat zij belangrijk zijn als prooidier voor vogelsoorten. Omdat veranderingen in dichtheden en verspreiding zouden kunnen optreden als gevolg van veranderingen in hoogteligging en sedimentsamenstelling, adviseert de Commissie m.e.r. de sedimentsamenstelling in samenhang met de schelpdierbemonstering te bepalen en dit aanvullend in het monitoringsprogramma op te nemen.

In het Addendum (2016) beschrijft u de sedimentbemonstering bij benthos. U zult de locatie, het tijdstip en de frequentie van de sedimentbemonstering laten samenvallen met de benthosbemonsteringsgebieden op de droogvallende platen

(omgeving Ballastplaat en referentiegebieden), waardoor een goede samenhang van data is geborgd. Frisia zal in 2017 een nulmeting laten uitvoeren met de benthosbemonstering.

Instemming

Ik stem ermee in om dit op de voorgestelde wijze in het monitoringsprogramma op te nemen. De beoogde samenhang wordt gerealiseerd op voorwaarde dat u het benthosonderzoek op de in het Addendum (2016) beschreven wijze laat samenvallen met de sedimentbemonsteringen.

Versterking samenhang monitoring

De Commissie m.e.r. adviseert de samenhang van de onderdelen van de monitoring te versterken door de monitoring en bemonstering zoveel mogelijk op dezelfde momenten en plaatsen uit te voeren. In het Addendum (2016) versterkt u met enkele concrete monitoringsactiviteiten de samenhang binnen het programma. Dit betreft bijvoorbeeld de koppeling van de uitvoering van de hoogtemetingen aan de benthosmetingen op de Ballastplaat en het vastleggen daarvan in de opdrachtomschrijving.

Instemming

Ik stem ermee in om op de in het Addendum (2016) beschreven wijze de samenhang in het monitoringsprogramma te versterken.

Het verwerken van vergunningvoorschrift 17 in de beschrijving van het 'hand aan de kraan'-principe

Voorschrift 17 onder de kop 'Hand aan de Kraan' in de vergunning bepaalt het volgende: *"De winning van het zout wordt uitgevoerd conform het winningsplan Harlingen Havenmond."*

Voorschrift 18 bepaalt het volgende: *"Tenzij er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel bestaat dat er geen schadelijke gevolgen zijn of dreigen op te treden voor de natuurlijke kenmerken van het Natura 2000-gebied Waddenzee als gevolg van de bodemdaling door de onderhavige winning van zout, dient – gelet op het voorzorgbeginsel – de winning (afhankelijk van de aard en ernst van deze schadelijke gevolgen te worden getemporiseerd dan wel gestopt opdat de schadelijke gevolgen kunnen worden voorkomen dan wel weggenomen. Deze temporisering dan wel stopzetting vindt, na overleg met vergunninghouder, plaats op de door het bevoegd gezag aangegeven wijze en conform het bevoegd gezag hiertoe schriftelijk heeft bepaald."*

De voorschriften zijn uitgewerkt in de beslisboom in het Addendum (2016). In de beschrijving van het Stappenplan voor de verwerking van de resultaten van het monitoringsprogramma worden de stappen toegelicht.

Instemming

Ik stem in met de wijze waarop Frisia de vergunningvoorschriften 17 en 18 in het Addendum (2016) heeft verwerkt. Ik stel vast dat de beschrijving een verduidelijking is ten opzichte van het Addendum (2014). In de bijlage bespreek ik specifieke punten uit de zienswijze van de Waddenvereniging.

Planning

Frisia heeft EZ in haar bovengenoemde brief van 16 november 2015 verzocht om de nulsituatie te mogen vastleggen en hierover te rapporteren uiterlijk in het kalenderjaar vóór het kalenderjaar waarin de zoutwinning aanvangt. Frisia heeft dit uitgewerkt in het Addendum (2016).

De Waddenvereniging merkt op dat de gehele nulsituatie in hetzelfde jaar dient te worden vastgelegd: dus niet de LIDAR-hoogtemetingen en vaklodingen in 2016 en een of twee jaar later de rest. Zij vindt dat idealiter alle metingen plaatshebben drie jaar vóór de fysieke start van de werkzaamheden, zodat inzicht ontstaat in de natuurlijke fluctuaties en mogelijke trends. Indien dit niet mogelijk is, dan dienen alle metingen te worden uitgevoerd in het laatste jaar voor de fysieke start van de werkzaamheden.

Instemming

De nulsituatie bestaat niet sec uit de situatie in dat ene jaar van opname, maar uit de plaats die deze in een eventuele trend inneemt. Voor de LIDAR-hoogtemetingen geldt dat deze aansluiten bij de reeds uitgevoerde LIDAR-hoogtemetingen voor de droogvallende platen, zodat uit de reeks een trend kan worden bepaald. Om de aansluiting tussen de raaimetingen en de LIDAR-hoogtemetingen te optimaliseren stelt Frisia voor om in 2016 ook de raaimetingen uit te voeren. Uitgaande van een eerste boring en de aanzet van zoutwinning in het tweede kwartaal van 2018 zal er nog geen sprake zijn van bodemdaling van de vaste (Pleistocene) ondergrond. In die tijd wordt de bodemcaverne ontwikkeld. Uit het schema op blz. 3 van het Addendum (2016) blijkt dat er sprake is van twee jaar van metingen zonder dat de bodem daalt. Verder geldt voor het leeuwendeel van de metingen (met uitzondering van de raaimetingen) dat deze aansluiten op of onderdeel uitmaken van bestaande meetprogramma's, zodat de oudere gegevens kunnen worden gebruikt voor het vaststellen van trends en natuurlijke variatie.

Ik stem ermee in dat Frisia de nulsituatie vastlegt aan de hand van de in het Addendum (2016) opgenomen metingen in de kalenderjaren 2016 en 2017 hierover rapporteert uiterlijk in het kalenderjaar vóór het kalenderjaar waarin de zoutwinning aanvangt. Dit is volgens de planning van Frisia dus in het jaar 2017.

Conclusie

Ik stel vast dat Frisia de aanvullingen conform vergunningvoorschrift 21 op het Monitoringsprogramma op een juiste en volledige wijze heeft verwerkt in het Addendum (2016). Ik stem in met de hierboven besproken aanvullingen.

Voorts stem ik in met het vastleggen van de nulsituatie in 2016 en 2017 en ben ik tevens akkoord met het voorleggen van de rapportage over de nulsituatie aan EZ in 2017.

Beroep

Gelet op de lopende beroepsprocedure tegen de verleende Nb-wetvergunning en de bepalingen in artikel 6:19 van de Algemene wet bestuursrecht, stuur ik dit besluit aan de Afdeling bestuursrechtspreek van de Raad van State en aan de Waddenvereniging c.s..

Hoogachtend,

de Staatssecretaris van Economische Zaken,
namens deze:

mevrouw dr. J.W. Tas
MT-lid Directie Natuur en Biodiversiteit

1. De Waddenvereniging vindt dat uit het Monitoringsplan en Addendum (2014) niet duidelijk blijkt welke gebieden voor morfologie referentiegebieden zijn. Die moeten er wel zijn.

EZ: De raaimetingen zijn tot ruim buiten het gebied met de Pleistocene bodemdaling verlengd, zodat deze als referentiegebieden fungeren. Ook het gebied voor de LIDAR-hoogtemetingen is ruimer dan het gebied met de Pleistocene bodemdaling. De metingen die voor de vaklodingen worden uitgevoerd geven aanvullende informatie. Dit monitoringsprogramma zal voldoen om samen met het gebruik van bestaande meetprogramma's vast te stellen of de morfologische variatie in de omgeving van de Ballastplaat na de start van de daling van de vaste ondergrond een afwijkende ontwikkeling gaat vertonen ten opzichte van de andere delen van relevante kombergingsgebieden.

2. De Waddenvereniging heeft vragen bij de hiernavolgende zin in het Addendum (2014). Het is de Waddenvereniging niet duidelijk wat het verschil is tussen bodemdaling aan de wadoppervlakte en bodemdaling aan de wadbodem en wat voor effect deze constatering heeft op de monitoring: *"De metingen van de hoogte en diepte zijn dan ook niet ingericht op het waarnemen van de bodemdaling aan het wadoppervlakte, maar bedoeld als signaleringsmeting voor ontwikkelingen, die wetenschappelijk gezien redelijkerwijs niet worden verwacht, namelijk het optreden van bodemdaling aan de wadbodem."*

EZ: Dit is verduidelijkt in het Addendum (2016). De tekst, hieronder binnen de context weergegeven, luidt nu als volgt:
"De bodemdaling door de zoutwinning vindt geleidelijk plaats. Deze bodemdaling manifesteert zich in de diepe (Pleistocene) ondergrond. Op de wadbodem wordt deze bodemdaling vereffend over een groot gebied en overprint door de autonome erosie en sedimentatie (onder andere door de verplaatsing en de vorming van geultjes). De verwachting is dan ook dat de hoogte van de wadbodem niet meetbaar of merkbaar zal veranderen door de bodemdaling. De raaimetingen zijn zo ingericht, dat kan worden gesignaleerd of eventuele dalingen van de wadbodem groter zijn, in die delen van het gebied waar ook de daling van de vaste ondergrond groter is. Bij signalering hiervan moet, al naar gelang wat zich precies voordoet, nader worden onderzocht of er ook een causale relatie met de zoutwinning bestaat."

3. De Waddenvereniging vraagt uitleg over het begrip "ruimtelijke toets".

EZ: Frisia heeft dit nader toegelicht in het Addendum (2016). De trendanalyse morfologie bestaat uit de onderdelen raaimetingen, sediment en ruimtelijke toets. De ruimtelijke toets heeft betrekking op de ruimtelijke spreiding van de veranderingen in de hoogteligging, in relatie tot de waargenomen bodemdaling van de vaste (Pleistocene) wadbodem.

4. De Waddenvereniging stelt dat analyses naar afwijkingen van ecologische trendlijnen buiten de range van de natuurlijke dynamiek niet per se inzichtelijk zijn. Zij stelt dat eerst inzichtelijk moet worden gemaakt hoe groot de natuurlijke dynamiek is voor de onderzochte soorten/bodemgesteldheid/bodemligging en dus bij een hoe grote afwijking er sprake is van een afwijking buiten de range van de natuurlijke dynamiek. Tegelijkertijd dient per parameter een inschatting te worden gemaakt van de grootte van de te verwachten effecten bij onvoorziene grote bodemdaling. Alleen wanneer de uitkomst van de eerste analyse duidelijk kleiner is dan die van de tweede, mag de voorwaarde "buiten de range van de natuurlijke dynamiek" worden gehanteerd.

EZ: Frisia is daar in paragraaf 2.3 van het Addendum (2016) nader op ingegaan. Het vaststellen van de bandbreedte is onderdeel van het opstellen van de nulmeting en de rapportage over de nulsituatie.

5. De Waddenvereniging vindt dat een verdere analyse nodig is al er alleen ecologische veranderingen worden gemeten. Er worden namelijk geen hoogtemetingen uitgevoerd die voldoende gevoelig zijn om bodemdaling te kunnen meten waar de ecologische parameters op kunnen reageren. De Waddenvereniging onderstreept, onder verwijzing naar haar beroepschrift, het belang van spijkermetingen.

EZ: De eerste veronderstelling, die in de redenering van de Waddenvereniging besloten ligt, lijkt te zijn dat, terwijl er géén meetbare veranderingen in de hoogteligging van de wadbodem zijn, er niettemin een reactie van ecologische parameters is. Er zijn geen onderzoeksresultaten die erop duiden dat in dit geval het ecologische effect (mede) veroorzaakt zou worden door (bodemdaling door) zoutwinning. De tweede veronderstelling is dat de waarnemingen door spijkermetingen nauwkeurigere resultaten opleveren voor de hoogteligging dan de andere technieken. Dat is juist ten aanzien van puntlocaties, maar gaat niet op voor grotere gebieden. De nauwkeurigheid van de opeenvolgende morfologische metingen in het monitoringsplan is voldoende groot om onverwachte ecologische ontwikkelingen aan de hoogte te signaleren.

6. In het Addendum (2014) is opgenomen dat het 'hand aan de kraan'-principe volgens het voorzorgbeginsel moet worden toegepast als er na twee jaar wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel is of de veranderingen door zoutwinning worden veroorzaakt. Onder verwijzing naar de genoemde beslisboom vindt de Waddenvereniging de termijn van twee jaar te lang.

EZ: De eerste signalering van grotere variaties in de aanwezigheid en hoeveelheid bodemdieren en vogels kan leiden tot een nadere analyse naar de oorzaak van deze waarnemingen. In het jaar volgend op de eerste signalering kan dit worden meegenomen in de monitoring. Direct na de analyse van de gegevens van dat tweede jaar kan dan eventueel het 'hand aan de kraan'-principe worden toegepast. Mocht al na het eerste jaar anderszins duidelijk worden dat er wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel bestaat over een oorzakelijk relatie met de zoutwinning, dan biedt de Nbwet-vergunning voldoende mogelijkheden om eerder in te grijpen als de ernst van de ontwikkelingen daar aanleiding toe geeft.

7. De Waddenvereniging wil dat er vooraf een richtlijn wordt opgesteld, die verduidelijkt bij welke effecten er hoeveel ingegrepen wordt (volledig stopzetten of verminderen van de zoutwinning), zodat discussie hierover een ingreep niet onnodig vertraagt).

EZ: Uit het onderzoek dat aan de vergunning ten grondslag ligt, volgt dat er geen negatieve effecten zullen optreden. Het monitoringsprogramma wordt uitgevoerd om een vinger aan de pols te houden voor het geval er onvoorziene c.q. onverwachte effecten zouden optreden. Omdat het onvoorziene c.q. onverwachte effecten betreft, valt niet goed op voorhand in te zien bij welk effect of vanaf welke effectmaat er ingegrepen moet worden. Het vooraf opstellen van een dergelijke richtlijn is om die reden niet mogelijk. Het monitoringsprogramma en de toepasselijke voorschriften in de verleende vergunning bevatten voldoende mogelijkheden om adequaat in te kunnen grijpen wanneer dat nodig is. Een van tevoren opgestelde richtlijn is om die reden overbodig.

8. De beslisboom stelt de voorwaarde dat alleen effecten in het invloedsgebied aan de orde zijn. Hierdoor wordt volgens de Waddenvereniging mogelijk minder snel ingegrepen dan wanneer voorschrift 18 uit de verleende vergunning strikt gevolgd wordt. Het is immers niet bij voorbaat uit te sluiten dat ook elders in het kombergingsgebied effecten optreden. De voorwaarde "alleen in het invloedsgebied aan de orde" moet worden geschrapt.

EZ: Fysisch en ecologisch gezien is niet voorstelbaar dat effecten *buiten* het invloedsgebied kunnen plaatsvinden en hoe dan vastgesteld zou moeten worden dat de oorzaak daarvan bij de zoutwinning ligt.

9. In het Addendum (2014) staat op blz. 8/9 dat enkel hoeft te worden ingegrepen indien er geen twijfel is aan de schadelijke gevolgen door zoutwinning. De Waddenvereniging vindt dat het omgekeerde moet gelden: er hoeft alleen niet ingegrepen te worden, indien de schadelijke gevolgen met zekerheid niet door zoutwinning veroorzaakt worden. Als niet uit te sluiten is dat schadelijke gevolgen veroorzaakt worden door zoutwinning, dient er altijd ingegrepen te worden.

EZ: De formulering is in het Addendum (2016) nu aldus:

"Indien twee jaar achter elkaar negatieve trends alleen in het invloedsgebied aan de orde zijn, dan zal met de onafhankelijke wetenschappelijke beoordelingscommissie worden bepaald of er redelijkerwijs wetenschappelijk gezien geen twijfel bestaat dat de waargenomen trendontwikkelingen geen gevolg zijn van de bodemdaling door zoutwinning. Mocht al na het eerste jaar anderszins duidelijk zijn dat er twijfel bestaat over een oorzakelijke relatie met de zoutwinning, dan biedt de Nb-wet vergunning voldoende mogelijkheden om eerder in te grijpen, als de ernst van de ontwikkelingen daar aanleiding toe geeft. Bij wetenschappelijk gezien redelijkerwijs geen twijfel, dan kan de zoutwinning doorgaan. Anders volgt het principe 'hand aan de kraan'.